

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

УДК 378.147.88

Ольга Ігнатюк

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харків, Україна
E-mail: olgaignatyuk2016@gmail.com

Валерія Сизикова

аспірант кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харків, Україна
E-mail: valeriia27svs@gmail.com

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В США ТА УКРАЇНІ

Анотація: В статті розглянуто досвід професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи в Україні та США. Показано результати огляду наукової літератури з проблеми за кордоном і в Україні. Проведено аналіз спільних та відмінних рис у базових засадах навчання соціальній роботі для України та США. З'ясовано роль проходження практики майбутніми фахівцями із соціальної роботи в Україні та США.

Ключові слова: зарубіжний досвід, вітчизняний досвід, соціальний працівник, професійна підготовка соціальних працівників.

Olga Ignatyuk

Doctor of sciences in Pedagogy, Professor, Full Professor of I.A. Zyazun Department of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kharkiv, Ukraine
E-mail: olgaignatyuk2016@gmail.com

Valeriia Syzykova

Master of Education of HigherSchool, Postgraduate Student of I.A. Zyazun Department of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kharkiv, Ukraine
E-mail: valeriia27svs@gmail.com

ANALYSIS OF THE FEATURES OF FUTURE SOCIAL WORKERS PROFESSIONAL TRAINING IN THE USA AND UKRAINE

Abstract: The experience of professional training of future social workers in Ukraine and in the USA is considered in the article. Some results of reviewing scientific literature concerning the problems abroad and in Ukraine are provided. The analysis of common and distinguishing features of social work's education in Ukraine and the USA is made. The role of the field placement for future social workers in Ukraine and the USA is figured out exactly.

© Ольга Ігнатюк, Валерія Сизикова, 2017

Keywords: *international experience, domestic experience, social worker, professional training of social workers.*

Ольга Игнатюк, Валерия Сизикова

АНАЛИЗ ОСОБЕННОСТЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЕ В США И УКРАИНЕ

Аннотация: *В статье рассмотрен опыт профессиональной подготовки будущих специалистов по социальной работе в Украине и США. Показано результаты обзора научной литературы по проблеме за рубежом и в Украине. Проведен анализ общих и отличительных черт в базовых принципах обучения социальной работе для Украины и США. Определена роль прохождения практики будущими социальными работниками в Украине и США.*

Ключевые слова: *зарубежный опыт, отечественный опыт, социальный работник, профессиональная подготовка социальных работников.*

Olga Ignatyuk, Valeriia Syzykova

An extended abstract of a paper. The subject is:

“Analysis of the features of future social workers professional training in the USA and Ukraine”

Problem setting. *Modern Ukrainian society feels pressing necessity in the new approach to the training of competitive social workers and providing the professional education of high quality. That is why there is particular topicality of studying overseas experience of organizing training for future social workers, in particular, in the USA, which is considered to be a motherland of social work as a professional activity.*

Recent research and publication analysis. *The process of market economic transformations, in particular, in Ukraine, led to the reassessment of the essence of mission and functions of education. Therefore, a great number of researchers suggest a new opinion concerning the specific peculiarities of professional education. Innovative view on the education as a source of active development and growth of economically and socially active groups of population, who can work in all the spheres of public manufacturing, is presented by A. Zbrueva, O. Ignatyuk, V. Kremen, O. Romanovsky, D. Say.*

Paper objective. *The purpose of the article is the analysis of features of foreign and Ukrainian experience of organizing professional training for future social workers.*

Paper main body. *Social work in the USA is known as an independent course of professional and educational training. The professional training of students in the USA is at a high level. Integrativity, interdisciplinarity and practical training have a great meaning in it. Quite interesting and unusual education with opportunity to get a Master's Degree of social work is available in some USA's high schools. They offer some joint master's programs in other universities. In particular, you can get a Master's diploma of social work with additional specialization in law or theology. This approach shows the interdisciplinarity of social work and openness of the process of studying in this area. The practice of "dual degree" makes graduates*

more competitive at the labor market. Unfortunately, such practices happen in Ukraine rarely, and are initiated by Polish high schools. Curriculums and training programs for students in Ukraine are a bit more overloaded by basic courses than in USA. The main attention is paid to theoretical knowledge rather than to practical skills. Ukrainian high schools give too little time for independent work of students.

It's an important fact in nowadays' society that a lot of attention is given to high schools and student's personality itself. To obtain the specialty of a social worker, candidates must prove that they fit this job. They should not only fit academically, but also have a sense of maturity, empathy and awareness, which can only be acquired from personal life experience and from work with people, that is why it often happens that most of the students already have experience in social work either as volunteers or as some other social workers. There are separate programs directed at developing empathy among students in the process of professional training. Some high schools propose specialized yoga classes that can help future specialists to find inner balance and to prevent professional burnout. In Ukraine there are no such programs for future specialists.

Conclusions of the research. *The analysis proves that basic foundations for social workers' training are the same in Ukraine and the US. They are different in social education specifics (humanistic orientation, flexibility and conservatism) and general requirements for professional competence of social workers. The common features for both countries have continuous and multilevel nature of professional training, basic forms of education and basic disciplines. That is why taking some positive developments from USA experience is possible and appropriate for improving domestic training for future social workers. Learning from foreign experience is positive for Ukraine because there are still numerous problems in education and training of social workers and rational use of foreign experience may give an opportunity to resolve at least some of them.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Постановка проблеми та актуальність дослідження професійної підготовки студентів зумовлена об'єктивною потребою сучасного українського суспільства в підготовці конкурентоспроможних фахівців та забезпеченні високої якості освіти. Особливої гостроти набувають зазначені питання в системі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, які покликані сповідувати принципи гуманізму та поваги до людей, їх життя, праці, навчання, спілкування і творчості, надавати необхідну морально-психологічну та соціальну допомогу, впливати на ціннісні орієнтації та керуватися високими моральними нормами, дотримуватись етичного кодексу фахівців із соціальної роботи, ухвалювати виважені морально-етичні рішення, виявляти відповідальне й гуманне ставлення до людей [16, с.1].

Соціальна робота – це унікальна професія системи «людина-людина», яка вимагає від фахівця володіння ґрунтовними знаннями, вміннями та навичками, а також відповідних професійних та особистісних якостей, високого рівня сформованості психологічної готовності до професійної діяльності. Соціальний працівник повинен розуміти не лише ознаки, але й причини виникнення проблеми та уміти віднайти шляхи її вирішення. Важливе значення в процесі розвитку таких умінь та навичок відіграє правильно організована та скоординована професійна підготовка [2, с. 265].

Проблема дослідження обумовлена необхідністю здійснення цілісного комплексного аналізу підготовки студентів вітчизняних вищих навчальних закладів (ВНЗ) до професійної діяльності на основі виявлення її специфічності порівняно з навчальним

процесом, який відбувається в сучасній закордонній вищій школі. У зв'язку з цим особливу актуальність набуває питання дослідження закордонного досвіду організації підготовки майбутніх соціальних працівників, зокрема досвіду США.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У своїх дослідженнях А. Збруєва [12], О. Ігнатюк [13; 14], В. Кремень [15], О. Романовський [1] та інші вчені наголошують на тому, що з процесом ринкових економічних трансформацій у країнах світу, і в Україні зокрема, відбулися певні переоцінки сутності, призначення, функцій професійної освіти. Якщо донедавна таку освіту розглядали як простий засіб відтворення «робочої сили», то у сучасних умовах – це джерело активного відродження та росту економічно і соціально активних груп населення, які можуть працювати в усіх сферах суспільного виробництва. З цієї точки зору на проблему Ігнатюк О.А. пропонує використовувати соціально-педагогічне проектування моделі підготовки майбутніх конкурентоспроможних фахівців [14]. Саме під таким кутом зору ми підходимо до розгляду специфічних особливостей професійної освіти.

У наукових працях з філософії, етики, аксіології, культурології висвітлено деякі питання щодо формування професіоналізму майбутніх соціальних працівників, а саме: професійна етика соціального працівника (С. Войціховська), етичні цінності його професійної діяльності (Л. Никифорова, Ж. Новікова, Т. Юшковець), роль моральних цінностей у соціалізації особистості (Т. Бутківська), культурологічна основа сучасної освіти (Г. Філіпчук) тощо.

У наукових працях з психології, соціології, соціальної роботи досліджено проблеми професійної підготовки соціальних працівників (Н. Гітун, Д. Голованова, О. Карпенко, І. Козубовська, В. Поліщук, Г. Слезанська, С. Харченко, Л. Штефан), організаційні питання соціальної роботи в Україні (І. Зверева, Г. Лактіонова, Т. Семигіна, І. Грига, М. Лукашевич), морально-етичні проблеми підготовки (Д. Сай, О. Тополь) та виховання гуманності майбутніх соціальних працівників (Н. Клименюк).

У наукових працях, присвячених волонтерській діяльності, розкрито роль волонтерства в особистісному, соціальному та професійному становленні студентів (З. Бондаренко, В. Кратінова, Н. Ларіонова, В. Перетятко), питання волонтерської діяльності як форми організації соціальної роботи серед студентів (Г. Бойко, Я. Воєводіна), волонтерства як чиннику соціально-педагогічного впливу на становлення особистості (А. Капська), як засобу професійної соціалізації майбутніх соціальних працівників (Л. Романовська, О. Шумакова), соціально-педагогічної діяльності студентських волонтерських груп (Т. Лях).

Особливий інтерес викликають наукові розвідки з педагогіки, в яких на методологічному та теоретичному рівнях обґрунтовуються проблеми особливості професійного становлення фахівців із соціальної роботи (Т. Аветисян), шляхи вдосконалення навчально-виховного процесу у вищій школі (В. Бутенко), виховна робота в університеті як чинник становлення особистості майбутнього фахівця (О. Дурманенко), методологічні засади трансформації вищої освіти в Україні (М. Євтух).

Дослідження проблеми підготовки майбутніх працівників соціальної сфери у США ґрунтується на публікаціях Данлоп К. [2], Дейвиза А.М., Беддоуб Л. [3], К. Реардон [7; 8], Дж. Сиск [9], Ф.Г. Ример [6].

Виділення раніше не досліджених аспектів проблеми. Актуальним і нагальним для вирішення питанням постає впровадження у теорію і практику вищої освіти такої підготовки майбутнього соціального працівника до професійної діяльності, яка торкається питань підвищення її якості серед фахівців нової генерації, формування їх готовності до неї.

При усьому різноманітті вивчених питань системного аналізу процесу формування професіоналізму майбутнього соціального працівника проведено не було. Для подальшого вирішення практичного завдання вважаємо необхідним цю проблему зробити предметом спеціального дослідження. Оскільки проблема підготовки працівників соціальної сфери реалізується в Україні не так давно, велике значення для нас має досвід з цієї проблеми зарубіжних країн.

Формулювання мети статті. Мета статті полягає в порівнянні особливостей закордонного та українського досвіду організації професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи.

З огляду на поставлену мету нами були сформульовані наступні завдання: по-перше, дослідити історію виникнення навчальних закладів з підготовки соціальних працівників в Україні та США; по-друге, проаналізувати рівні та форми підготовки фахівців із соціальної роботи в Україні та США; по-третє, здійснити порівняльний аналіз навчальних планів із підготовки соціальних працівників в Україні та США; по-четверте, схарактеризувати відмінності проходження практики майбутніми фахівцями із соціальної роботи в Україні та США.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціальна робота – прийнятий у всьому світі вислів, що означає вияв гуманного ставлення людини до людини. Ця діяльність виникла ще в біблійні часи як благодійність, релігійний обов'язок віруючого надавати послуги нужденним. Сьогодні ця робота визнана у всьому світі як професія, що потребує спеціальної підготовки.

Отже, під соціальною роботою надалі розумітимемо професійну діяльність соціальних інституцій, державних і недержавних організацій, груп і окремих індивідів із надання допомоги щодо здійснення успішної соціалізації особам чи групам людей у випадках, коли за відсутності належних умов у суспільстві або через особисті вади їх соціалізація утруднюється, призупиняється або відбувається у зворотному напрямку (десоціалізація).

Соціальна робота стає самостійним феноменом сучасної цивілізації, що відображає діалектику поєднання загальнолюдських цінностей і унікальності особистості. Утвердження перших неможливе, якщо кожен не реалізує і не розкриє власний потенціал, індивідуальну самобутність на основі вільного вибору, досягнутого рівня культури, національної самосвідомості, політичної та духовної свободи.

У суспільному житті більшості країн світу соціальні працівники відіграють важливу роль у плануванні, реалізації, оцінюванні та науковому вивченні соціальних програм, розрахованих на підтримку найрізноманітніших груп населення. В Україні ж на сьогоднішній день професія «соціальний працівник» вважається непрестижною, тому мало уваги приділяється якості професійної підготовки цих фахівців.

Одним із критеріїв результативності професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи виступає готовність до професійної діяльності. Вона – це позитивна установка на майбутню діяльність, є компонентом, що пов'язує процес вузівської підготовки і майбутню працю фахівця. У своїх працях І.М. Друзь [11] розглядає готовність як особистісну форму інтерпретації змісту освіти, систему інтегративних властивостей, якостей і досвіду особистості, якій притаманні ознаки загальної теоретичної, практичної та психологічної її компонент при реалізації у професійній сфері.

Отже, для кращого розуміння сучасного стану розвитку соціальної роботи, розглянемо історію виникнення навчальних закладів з підготовки соціальних працівників в Україні та США. У США, які вважають батьківщиною соціальної роботи як професійної діяльності, ще до початку Першої Світової війни практично на всій території країни коледжі та університети

почали пропонувати освітні програми підготовки фахівців із соціальної роботи.

Включення їх до системи університетської освіти США знайшло своє відображення в кінці 30-х років, коли до Асоціації приймали лише ті школи соціальної роботи, які діяли в рамках вищих навчальних закладів і пропонували дворічну програму підготовки соціальних працівників для отримання ступеня магістра. Ступінь бакалавра був складовою частиною програм підготовки магістрів. Самостійного статусу програми підготовки бакалаврів набули завдяки суспільно-економічним умовам, які склались у США на початку 1930-х років. Проте програми підготовки на рівні бакалаврату не були включені до системи вищої освіти через побоювання зниження професійного статусу соціальної роботи. Навчання за дворічною аспірантською програмою залишалось єдиною формою, визнаною в якості умови атестації професійного соціального працівника. І лише із 1969-го року Національна асоціація соціальних працівників почала приймати в свої ряди практичних працівників зі ступенем бакалавра, а в 1983 році Рада з освіти визнала диплом бакалавра першим ступенем у професійній підготовці соціальних працівників. Підготовка соціальних працівників на рівні докторантури була офіційно затверджена із заснуванням у 1977 році «Групи вдосконалення докторантури». До сфери компетенції цієї організації були віднесені надання акредитації, контроль за якістю і рівнем програм підготовки докторів із соціальної роботи.

Підготовка соціальних працівників як окремий напрямок суспільної практики і самостійний вид професійної діяльності в Україні, на відміну від США, почала формуватися лише на початку 1990-х років. У квітні 1991 року Постановою Держкомпраці СРСР Кваліфікаційний довідник посад керівників, спеціалістів і службовців був поповнений кваліфікаційною характеристикою «спеціаліст із соціальної роботи», «соціальний педагог» та «соціальний працівник». У якості спеціальності на денній, вечірній і заочній формах навчання соціальна робота була відкрита Наказом Державного комітету СРСР з освіти від 7 серпня 1991 р. № 376 (2). І лише 25 вересня 1991 був затверджений навчальний план спеціальності 03.12 – «соціальна робота», що передбачає чотирирічний термін навчання з присвоєнням кваліфікації «соціальний працівник».

Таким чином, можна відзначити, що історія соціальної роботи США насичена та багатогранна. Вже у 90-ті роки XX сторіччя США мали досвід підготовки соціальних працівників, якого бракує Україні.

Аналіз рівнів та форм підготовки фахівців із соціальної роботи в Україні дає можливість стверджувати, що на даний час професійна підготовка здійснюється у різних формах: очна, очно-заочна, заочна, вечірня, екстернат тощо – і передбачає багаторівневий характер освіти: допрофесійна, професійна, післядипломна, підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів. Професійна підготовка спеціалістів для соціальної сфери здійснюється у ВНЗ різних напрямків: університетах класичного профілю, педагогічних університетах, академіях, педагогічних, медичних, технічних, юридичних, економічних інститутах.

Безумовно, підготовка фахівців із соціальної роботи має свої національні особливості, проте майже скрізь спостерігаються спільні тенденції, основною серед яких є виокремлення соціальної роботи як наукової дисципліни та напряму практичної професійної діяльності. Останнє є надзвичайно актуальним для України, де тривалий час соціальна робота належала до напряму підготовки «соціологія», а до недавнього часу була складовою галузі знань «соціальне забезпечення», разом з новою спеціальністю «соціальна допомога». І лише 29 квітня 2015 року Постановою № 226 Кабінету Міністрів України затверджено галузь знань «соціальна робота». Така ситуація породжує великі складнощі в навчанні, оскільки, не маючи третього рівня освіти, соціальна робота постійно стикається з

проблемами змісту навчання та підготовки викладачів.

Наприклад, згідно з вимогами Міністерства освіти ліцензувати чи акредитувати навчальну програму із соціальної роботи можливо лише за умов наявності відповідної кількості викладачів, що мають вчене звання та науковий ступінь. Але ці викладачі аж ніяк не можуть мати науковий ступінь у галузі соціальної роботи. Раніше вимагалось науковий ступінь чи вчене звання із соціології.

У Сполучених Штатах Америки сьогодні підготовку соціальних працівників здійснюють школи соціальної роботи, коледжі та університети. У їхніх програмах закладені три рівні навчання: для отримання ступеня бакалавра, магістра та доктора із соціальної роботи. Для того, щоб отримати перший ступінь у фаховій підготовці соціальних працівників – диплом бакалавра, потрібно успішно пройти 4-річний курс навчання із соціальної роботи у коледжі або школі, яка здійснює підготовку за програмою, акредитованою Радою з освіти соціальних працівників. Навчання в магістратурі триває 2 роки. Завершальним етапом у підготовці фахівців із соціальної роботи є навчання в докторантурі. Її особливістю є те, що вона готує переважно не практиків соціальної роботи, а вчених-теоретиків, покликаних розвивати теоретичні засади цього напрямку.

Істотні відмінності професійної підготовки відбито і у навчальних планах із підготовки соціальних працівників в Україні та США. Розглянемо найсуттєвіші з них. У США підготовка майбутніх соціальних працівників відбувається поступенево, а саме: перший ступінь – основний курс, розрахований на 4 семестри (2 роки), дає загальну теоретичну базу професії; другий ступінь – практична робота, яку студенти проходять у п'ятому семестрі, триває 20 тижнів та є безперервною; третій ступінь – поглиблені теоретичні курси з різних напрямків спеціалізації у 6-7 семестрах, які вимагають глибоких попередніх знань з основ соціальної роботи, педагогіки та психології, зокрема вікової, практичних навичок, отриманих під час польової практики. Курс триває 20 тижнів, під час яких студент отримує 30 ECTS [10, с. 223].

До навчального плану із підготовки бакалаврів у США входить 5 базових професійних тем: практичні методи соціальної роботи, політика і служби соціального забезпечення, поведінка людини і соціальне середовище, дослідження і польова практика. Зміст кожної із цих тем наповнюється навчальними курсами гуманітарних дисциплін, провідне місце серед яких відводиться соціальним та біологічним наукам (соціології, біології, фізіології, психології, філософії, політології, економіці, антропології, історії та ін.). Вони дають студентам знання про окремих людей, сім'ї, групи, громади, суспільство, вчать їх знаходити взаємозв'язки між біологічними, соціальними, психологічними та культурними системами суспільства. Від студентів вимагається знання історії становлення та розвитку соціальної роботи, її інституцій, структури, будови і принципів функціонування соціальних служб, соціально-економічної політики держави, вивчення якої також передбачене навчальним планом. Українські спрямовані на вивчення тих же дисциплін, однак щодо бакалаврів особлива увага приділяється вивченню технологій та методів соціальної роботи з окремими верствами населення.

У США цим дисциплінам призначений увесь другий рік навчання у магістратурі яка також використовується для спеціалізації і вдосконалення рівня фахової підготовки на практиці. Найпоширенішою спеціалізацією на рівні магістратури є робота з окремими індивідами, сім'ями та групами. Таку спеціалізацію ще називають безпосередньою практикою або втручанням на мікрорівні. Крім певного напрямку роботи, можна обрати спеціалізацію у будь-якій із сфер діяльності соціального робітника: робота з людьми похилого віку, у центрах здоров'я, сімейних службах, соціальних службах на

підприємствах, з дітьми, з розумово відсталими особами або людьми з порушеннями психіки, у центрах корекції поведінки чи кримінально покараних тощо. В Україні ж спеціалізація відсутня, студенти вивчають усі напрямки соціальної роботи одночасно: як на мікрорівні, так і на рівні громади.

Отже, спільні елементи у навчальних планах підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи в США та Україні спостерігаються лише на рівні бакалаврів, щодо магістрів, то на цьому рівні існує багато розбіжностей. А підготовки вузькоспеціалізованих вчених-теоретиків у галузі соціальної роботи на сьогоднішній день в Україні просто немає.

Важливим елементом у формуванні професіоналізму майбутнього соціального працівника є проходження практики. Проведений аналіз дає нам змогу стверджувати, що інфраструктура мережі закладів соціальної роботи, яка на сьогоднішній день існує в Україні та повинна забезпечувати цю базу для майбутніх соціальних працівників у процесі їх професійної підготовки, є недостатньо розвиненою. Так, діє досить небагато державних закладів соціальної роботи, зокрема, це: алко- та наркодиспансери, служби соціального захисту населення, центри соціальних служб для молоді, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), сиротинці та інтернати. На сьогоднішній день лише окремі українські ВНЗ в межах певних освітніх проектів (наприклад, Києво-Могилянська академія, Національний університет «Львівська політехніка», ДВНЗ «Ужгородський національний університет».) пропонують програми спеціальної підготовки супервізорів-керівників практики, що є поширеним досвідом у діяльності провідних шкіл соціальної роботи США. Не маючи відповідної підготовки, такий фахівець нездатний забезпечити ефективну підготовку студентів у процесі проходження ними навчальної практики, що призводить до невиправданого зниження глибини її, який на деяких базах зводиться лише до вивчення студентами наявної там документації. І як засвідчує досвід, існує проблема систематичного завищення оцінок успішності навчальної діяльності студентів під час проходження практики. Це відбувається через формальне ставлення керівників практики до оцінювання виконаної роботи студентом.

У США, навпаки, практика є центром уваги у підготовці фахівців. На початок 90-х років було створено нові, з урахуванням вимог часу, програми підготовки соціальних працівників до роботи із етнічними, статевими, расовими меншостями, особлива увага була приділена програмам практичної підготовки до роботи з людьми, які мають розумові вади. Такі організації як: Центр досліджень у сфері соціальної роботи, Товариство соціальної роботи і досліджень, школи соціальної роботи значно посилили дослідницьку роботу, особливо у сферах взаємодії з людьми із психічними вадами, людьми похилого віку, з насильством у сім'ях, на вулиці, із захисту дітей тощо. Вказані заклади давали можливість повноцінного проходження практики майбутнім фахівцям із соціальної роботи. На кожного студента молодших курсів відводиться мінімум 400 годин польової практики під керівництвом кваліфікованих спеціалістів, на старшокурсника – 900 годин [8, с. 22].

Усі навчальні заклади США повинні встановлювати тісні двосторонні стосунки з практикуючими соціальними працівниками. Протягом польової практики студенти усвідомлюють цінність соціальної роботи, навчаються розвивати професійні відносини з клієнтами в процесі надання допомоги, починають реалізовувати ідею відповідальності перед ними, агентством, громадою, стикаються з етичними дилемами та намагаються вирішувати їх, застосовують на практиці знання поведінки та потреб людини, про ресурси місцевої общини, встановлюють зв'язок своєї практичної роботи з підходами до оцінки її результатів.

Теорія процесу практичного навчання соціальній роботі в США характеризується

трьома підходами щодо його організації, а саме: наставницьким; академічним; поєднуючим [3, с. 920].

Підготовка соціальних працівників у США організовується та забезпечується університетами або коледжами у співпраці з різними типами соціальних агентств. Вони беруть на себе спільну відповідальність за відбір студентів, їх навчання і оцінювання, а також підтримку їх підготовки на сучасному рівні. Для того, щоб отримати спеціальність соціального працівника, кандидати повинні довести, що вони підходять для цієї роботи. На додаток до академічної придатності, їм потрібне відчуття зрілості, співчуття і здорового глузду, які можна отримати лише з власного життєвого досвіду і від роботи з людьми. Тому часто трапляється, що багато студентів вже мають попередній досвід роботи в соціальних агентствах або як добровольцями, або в інших видах соціальної роботи. Навчання студентів соціальній роботі відбувається протягом двох років для отримання диплома практичного соціального працівника, з яких частина часу відводиться опануванню професією в університеті або коледжі, а решта – на робочому місці під наглядом компетентного кваліфікованого і досвідченого соціального працівника. Наприкінці підготовки соціальних працівників починають готувати до роботи в специфічних конкретних закладах/установах, наприклад кримінального права; роботи з дітьми і сім'ями в громаді; з дітьми та молоддю за місцем проживання; з людьми в лікарні; з людьми похилого віку або людьми з розумовими, фізичними вадами та проблемами у навчанні. Ця робота може проводитися як у «денних» центрах, так і за місцем проживання. По завершенню практики студентів оцінюють щодо рівня знань, вмінь, цінностей і компетентності, які потрібні для того, щоб допомагати людям, які зазнають труднощів у вирішенні своїх життєвих проблем [7, с. 17].

Основна характеристика, що виражає саму сутність соціальної роботи, є практика. У межах підготовки майбутніх соціальних працівників використовуються такі підходи до її здійснення: 1) навчання безпосередньо на робочому місці; 2) використання відео- і аудіоматеріалів; 3) активне навчання; 4) рефлексивне навчання й практика; 5) впровадження case-study (метод ситуаційного аналізу); 6) взаємодія теоретиків і практиків [5, с. 684].

Таким чином, недоліками української системи практичної підготовки у порівнянні з американською, є: недосконалість змісту звітної документації студентів за наслідками проходження різних видів практики; недостатня розробленість критеріїв оцінювання успішності практики; превалювання формальних методів соціальної роботи; брак досвіду безпосередньої роботи студентів-практикантів з клієнтами; відсутність підготовки супервізорів-керівників практики студентів.

В Україні, порівняно із США, навчальні плани і програми підготовки соціальних працівників є дещо перевантаженими фундаментальними курсами. Основна увага приділяється засвоєнню студентами теоретичних знань, а не формуванню практичних вмінь. Дуже мало часу українські ВНЗ відводять на самостійну роботу студентів.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що у США соціальна робота поширена як незалежний напрям освітньої та професійної підготовки. Вона здійснюється на високому рівні, важливе значення в якій відіграє інтегративний і міждисциплінарний характер її організації та практика [3, с. 56].

На відміну від України, таких напрямів фахової підготовки як «соціальне забезпечення» чи «соціальна допомога», у класифікаційній системі професій Департаменту праці США немає. Переважна більшість університетів США, які займаються професійною підготовкою соціальних працівників, по завершенню навчання видають диплом «бакалавра» чи «магістра з соціальної роботи».

Досить цікаву і незвичну освіту з дипломом магістра з соціальної роботи можна здобути у деяких ВНЗ США. Вони пропонують кілька спільних магістерських програм з іншими університетами: зокрема, можна отримати диплом магістра з соціальної роботи з додатковою спеціалізацією в галузі права (навчання проводиться спільно зі Школою права ім. Б. Кардозо) або диплом магістра з соціальної роботи та диплом магістра теології (навчання проводиться спільно зі Школою теології Єльського університету). Такий підхід демонструє міждисциплінарність соціальної роботи і відкритість самого процесу навчання та підготовки фахівців з цього напрямку. Практика «Подвійного диплому» дає змогу молоді бути більш конкурентоспроможною на ринку праці [7, с. 16]. На жаль, така практика в Україні має поодинокі випадки, які ініціюють польські навчальні заклади.

Не менше уваги приділяється у США і самій особистості студента. Існують окремі програми, спрямовані на розвиток емпатійності студентів [6, с. 14]. Деякі ВНЗ пропонують спеціалізовані заняття з йоги, що може допомогти фахівцю знайти внутрішню рівновагу та запобігти професійному емоційному вигорянню [9, с. 30]. На етапі становлення професійної освіти в Україні такі програми не працюють.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, проведений аналіз доводить, що базові засади навчання соціальній роботі є спільними для України та США. Вони визначаються специфікою соціальної освіти (гуманістична спрямованість, універсальність та консервативність) та загальними вимогами до професійної компетентності соціальних працівників: розуміння теоретичних основ професії; володіння базовими професійними вміннями і навичками; здатність інтегрувати теорію і практику; дотримання етичних норм та цінностей соціальної роботи. Спільними рисами для обох країн є неперервний та багаторівневий характер системи професійної підготовки, основні форми організації навчання та базові дисципліни. Відмінним є чисельність обов'язкових дисциплін (в Україні вона значно перевищує кількість аудиторних занять в США). Відмінність є у кількості навчальних предметів за вибором: у США на старших курсах їх обсяг становить близько 70% від їх загальної кількості. В українських вищих навчальних закладах вибіркові навчальні дисципліни становлять в середньому 25-40%. Великим недоліком українських ВНЗ порівняно з американськими є низький відсоток годин, які відводяться навчальними планами ВНЗ для практичної професійної підготовки майбутніх фахівців (10% та 50% відповідно).

Проте, запозичення окремих позитивних надбань досвіду США є можливим та доцільним задля вдосконалення вітчизняної професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи з точки зору єдності основних принципів побудови структури системи соціальної освіти, базових дисциплін та основних форм організації навчання таких фахівців.

Для України є позитивним вивчення закордонного досвіду, адже, в сфері освіти і підготовки соціальних працівників залишається ще чимало проблем, а раціональне використання закордонного досвіду дасть можливість вирішити хоча б частину з них.

Список літератури:

1. *Romanovskyi O.* A future specialist's readiness for professional activity and the role of context learning in its formation / O. Romanovskyi, V. Mykhailychenko // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2015. – № 3. – С. 3-8.
2. *D'aprix, A. S., Dunlap K.* Goodness of fit: career goals of MSW students and the aims of the social work profession in the United States // *Social Work Education: The International Journal*, No. 23, 2004 pp. 265-280.

3. Davysa, A.M., Beddoeb, L. The reflective learning model: Supervision of social work students // *Social Work Education: The International Journal*, No. 28, pp. 919-923.
4. Haverkamp, E. What every social worker should know about immigration law // *Social Work Today*, No. 1, pp. 26-29.
5. Peleg-Oren, N., Macgowan, M., & Even-Zahav, R.. Field instructors' commitment to student supervision: Testing the investment model // *Social Work Education*, No. 26(5), 2007, pp. 684-696.
6. Reamer, F. G. Ethics education in social work — transformation of a profession // *Social Work Today*, No. 2, pp. 14-18.
7. Reardon, C. Dual degree programs – connecting social work with other disciplines // *Social Work Today*, 2009, No. 5, pp. 16-19.
8. Reardon, C. Global partnerships in social work education // *Social Work Today*, No. 5, 2013, pp. 22-29.
9. Sisk, J. Yoga and the social worker – mantra meets mental health // *Social Work Today*, No. 2, . 2007 pp. 30-36.
10. Trenhaile, J. Solution-focused supervision: Returning the focus to client goals // *Journal of Family Psychotherapy*, No. (1-2), 2005, pp. 223-228.
11. Друзь, І. М. Готовність майбутнього інженера до професійної діяльності / І.М. Друзь // *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* – 2012. - № 30. – С. 344–347.
12. Змістові інновації у магістерській підготовці соціальних педагогів : монографія / [за заг. ред.: А. А. Сбруєвої та О. М. Полякової]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – 388 с.
13. Ігнатюк О. А. Особливості підготовки сучасних фахівців у системі вищої професійної освіти США / О. А. Ігнатюк // *Теорія і практика управління соціальними системами.* – 2011. – № 1. – С. 55–64.
14. Ігнатюк О. А. Соціально-педагогічне проектування моделі підготовки майбутніх конкурентоспроможних інженерів на прикладі психолого-педагогічних та управлінських дисциплін. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі / О.А. Ігнатюк // *Зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.* – Запоріжжя, 2011. – Вип.17 – 470 с.
15. Кремень В. Г. Вища освіта і наука – пріоритетні сфери розвитку суспільства у ХХІ столітті / В. Г. Кремень // *Вища школа.* – 2002.– № 4–5. – С. 3–34.
16. Сай Д.В. Формування моральних цінностей майбутніх соціальних працівників у процесі волонтерської діяльності : автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Дмитро Вікторович Сай. – Харків, 2016. – 20 с.

References:

1. Romanovskyi O., Mykhailychenko V. (2015) "A future specialist's readiness for professional activity and the role of context learning in its formation", *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsial'nymy systemamy: filosofii, psykholohiia, pedahohika, sotsiolohiia*, № 3. — S. 3–8.
2. D'aprix, A. S., Dunlap K. (2004) "Goodness of fit: career goals of MSW students and the aims of the social work profession in the United States", *Social Work Education: The International Journal*, No. 23, pp. 265-280.
3. Davysa, A.M., Beddoeb, L. "The reflective learning model: Supervision of social work students", *Social Work Education: The International Journal*, No. 28, pp. 919-923.

4. *Haverkamp, E.* "What every social worker should know about immigration law", *Social Work Today*, No. 1, pp. 26-29.
5. *Peleg-Oren, N., Macgowan, M., & Even-Zahav, R.* (2007). "Field instructors' commitment to student supervision: Testing the investment model", *Social Work Education*, No. 26(5), pp. 684-696.
6. *Reamer, F. G.* "Ethics education in social work — transformation of a profession", *Social Work Today*, No. 2, pp. 14-18.
7. *Reardon, S.* (2009) "Dual degree programs – connecting social work with other disciplines", *Social Work Today*, No. 5, pp. 16-19.
8. *Reardon, S.* (2013) "Global partnerships in social work education", *Social Work Today*, No. 5, pp. 22-29.
9. *Sisk, J.* (2007) "Yoga and the social worker – mantra meets mental health", *Social Work Today*, No. 2, pp. 30-36.
10. *Trenhaile, J.* (2005). "Solution-focused supervision: Returning the focus to client goals", *Journal of Family Psychotherapy*, No. (1-2), pp. 223-228.
11. *Druz', I.M.* Hotovnist' maybutn'oho inzhenera do profesiynoyi diyal'nosti / I.M. Druz' // Suchasni informatsiyni tekhnolohiyi ta innovatsiyni metodyky navchannya v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiya, teoriya, dosvid, problemy. – 2012. – № 30. – S. 344–347.
12. Zmistovi innovatsii u mahisters'kij pidhotovtsi sotsial'nykh pedahohiv : monohrafiia / [za zah. red.: A. A. Sbruievoi ta O. M. Poliakovoi]. – Sumy : Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka, 2013. – 388 s.
13. *Ihnatiuk O.A.* Osoblyvosti pidhotovky suchasnykh fakhivtsiv u systemi vyschoi profesijnoi osvity SShA / O. A. Ihnatiuk // Teoriia i praktyka upravlinnia sotsial'nymy systemamy. – 2011. – № 1. – S. 55–64.
14. *Ihnatiuk O.A.* Sotsial'no-pedahohichne proektuvannia modeli pidhotovky majbutnikh konkurentospromozhnykh inzheneriv na prykladi psykholoho-pedahohichnykh ta upravlins'kykh dystsyplin. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyschij i zahal'noosvitnij shkoli / O.A. Ihnatiuk // Zb. nauk. pr. / redkol.: T. I. Suschenko (holov. red.) ta in. – Zaporizhzhia, 2011. – Vyp.17 – 470 s.
15. *Kremen' V. H.* Vyscha osvita i nauka – priorytetni sfery rozvytku suspil'stva u KhKhI stolitti / V. H. Kremen' // Vyscha shkola. – 2002. – № 4–5. – S. 3–34.
16. *Say D.V.* Formuvannia moralnih tsinnostey maybutnih sotsialnih pratsivnikiv u protsesi volonterskoji diyalnosty : avtoref. dis ... kand. ped. nauk: 13.00.07 / Dmitro Viktorovich Say. – Harkiv, 2016. – 20 s.

Стаття надійшла до редакції: 14.02.2017